

*Саківський Андрій Анатолійович,  
завідувач кафедри досудового розслідування  
навчально-наукового інституту № 1  
Національної академії внутрішніх справ,  
кандидат юридичних наук*

## ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ОДЕРЖАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведення експертизи, як слідча (розшукова) дія, передбачає обмеження особи на недоторканність права власності в разі необхідності отримання зразків для її проведення. Такими зразками можуть бути належні особі речі або їх частини, зразки друкуючих чи пишучих пристроїв, відбитки печаток, штампів тощо, що знаходяться у володінні особи. За загальним правилом, відповідно до статті 245 КПК України, зразки відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо судом призначено експертизу, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Однак, ця норма не визначає низку особливостей, притаманних одержанню зразків для експертизи як процесуальній дії. Наприклад, поза увагою законодавця залишилися питання щодо відібрання зразків стороною захисту. У КПК України відсутня відповідь на питання, хто саме - захисник чи запрошений ним спеціаліст має відбирати зразки, який при цьому складається процесуальний документ, ким і як фіксуються одержані зразки, який порядок їх зберігання, пересилання чи доставки до експертної установи. Особливо актуальними ці питання є у випадках, коли одержання зразків стороною захисту можливе шляхом залучення спеціаліста, який відмовляється здійснювати таку процесуальну дію (для прикладу, за необхідності відібрання зразків крові, слини, епідермісу тощо); коли одержання зразків пов'язане із застосуванням примусу, здійснити який сторона захисту наразі не має повноважень.

Спірними і невирішеними нині є також питання, що слід вважати зразками за статтею 245 КПК України. Досить дискусійним, на наш погляд, є твердження, згідно з яким зразки, необхідні для проведення експертизи, - це достовірно належні певній особі зразки почерку, відбитки пальців рук, ступні, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини тощо, які використовують як порівняльні матеріали під час експертного дослідження рукописів, предметів зі слідами рук, ніг, зубів, документів та інших об'єктів [1, с. 251]. Слушно зазначає А. А. Благодир, що зразки для експертного дослідження не обов'язково мають належати певній особі та їх використовують лише як порівняльний матеріал. Здебільшого зразки для експертного дослідження справді мають належати певній (відомій) особі, але є випадки у практиці, коли одержують зразок невідомої особи, подібний до того, що підлягає дослідженню з метою ідентифікації особи. У цих випадках нерідко проводять оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії для встановлення особи, що залишила ці «зразки» не у зв'язку з подією злочину. Є випадки встановлення оперативно-розшуковим шляхом цих осіб, відібрання у них зразків для експертного дослідження та використання цих зразків під час експертизи. Як результат - розкриття злочину [2, с. 155].

Зразками для експертного дослідження можуть бути зразки почерку та підписів, відбитків пальців, зліпків зубів, виділень людського організму [3, с. 446].

Крім цього, слушною вважаємо думку С. А. Шейфера, що об'єктом ідентифікації може стати не лише людина, а й тварина, механізми, пристосування, різні матеріальні маси. Ними можуть бути відбитки друку та кліше, виконані на комп'ютерах, текст, частини фарби, паперу й інших матеріалів, проби води, ґрунту, «середні проби» (зерна, інших сипких речовин) та інші об'єкти [4, с. 66; 5, с. 69].

Крім цього, науковці розмежовують поняття «відбирати», «вилучати» й «отримувати» («одержувати»), що є наслідком дискусій з приводу формулювання аналогічної статті в минулій редакції КПК України. Стаття 199 КПК України 1960 року мала назву «одержання зразків для експертного дослідження», а в диспозиції містилося формулювання «вилучення або відбирання зразків почерку та інших зразків». Нині ця стаття має назву «отримання зразків для експертизи», а в диспозиції статті законодавець використовує формулювання «відбирання зразків з речей і документів».

На думку В. О. Гаврикова, як зразки вилучають які-небудь предмети або документи, що існували самостійно та відомі слідчому (наприклад, вільні зразки почерку конкретної особи на різних документах). Ці зразки може бути вилучено під час огляду, обшуку, виїмки. Так само вилучають зразки сировини та готової продукції на підприємствах або складах.

Відбирання зразків, продовжує цей науковець, різниться за змістом. Це цілеспрямована дія з отримання потрібних для експертного дослідження матеріалів із заздалегідь обумовленими властивостями чи ознаками або в певній кількості (наприклад, в одиницях, метрах, у вигляді середньої проби тощо) з дотриманням установлених правил відбору.

Тому, на думку зазначеного автора, правильним є використання поняття «одержання» зразків. Саме це поняття за змістом значно ширше, ніж поняття «вилучення» і «відбирання», оскільки охоплює дії слідчого і щодо відбирання, і щодо вилучення зразків, тому є щодо них родовим поняттям [6, с. 121].

Натомість у чинній редакції КПК України законодавець використовує поняття «отримання», яке семантично відповідає поняттю «одержання», і обмежується лише «відбиранням» зразків, не зазначаючи про їх «вилучення». Тобто залишається незрозумілим, як співвідносяться поняття «отримання» і «відбирання» зразків. Якщо це є співвідношенням цілого й частини, то які інші складові поняття «отримання».

Отже, важливого значення під час одержання зразків для експертизи набуває дотримання вимог закону, спрямованих на реалізацію засад кримінального провадження, оскільки їх порушення загрожує правам та інтересам окремих осіб, ефективності розслідування загалом, впливає на допустимість отриманих доказів.

#### Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Михеєнко М. М., Шибіко В. П., Дубинський А. Я. - К. : Юрінком Інтер, 1995. - 639 с.
2. Благодар А. А. Застосування примусу під час провадження слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Благодар А. А. - К. : КНУВС, 2000. - 215 с.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : за станом на 1 берез. 2008 р. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. - [5-ге вид., переробл. та допов.]. - К. : Юрисконсульт, КНТ, 2008. - 896 с.

4. Козак О. В. Одержання зразків для експертного дослідження у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Козак Олена Володимирівна. - Донецьк : Донец. юрид. ін-т МВС України, 2011. - 207 с.
5. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма / Шейфер С. А. - М. : Юрлитинформ, 2001. - 208 с.
6. Гавриков В. А. Получение образцов для сравнительного исследования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Гавриков Владимир Алексеевич. - М., 2004. - 171 с.